

Til lovforslag nr. L 173. Betænkning afgivet af Retsudvalget den 10. maj 1990

Betænkning

over

Forslag til lov om døds-kriterium og transplantation m.v.

[af Inger Stilling Pedersen (KRF) m.fl.]

Retsudvalget har behandlet lovforslaget i en række møder sammen med forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v. (L 149), som udvalget ligeledes har afgivet betænkning over. Udvalget har herunder stillet spørgsmål til justitsministeren, som denne har besvaret skriftligt.

Der er af et mindretal stillet ændringsforslag, hvorom henvises til de ledsagende bemærkninger.

Endvidere har udvalget modtaget skriftlige og/eller mundtlige henvendelser vedrørende de to lovforslag fra:

Arden, A. Irs., Bagsværd,
Astrup, Karen, læge, København,
CEAPIR, Confoederatio Europaea Associationum Patientium Insufficiantiae Remum,
Danmarks Frivillige Bloddonorer,
Dansk Sygeplejeråd,
Det Ethiske Råd,
Det Åbne Akademi,
Frederiksborg Amt,
Knudsen, Rudolf, amtsrådsmedlem, Videbæk,
Landsforeningen for Nyresyge i Danmark,
Rigshospitalet, Transplantationsudvalget,
Sørensen, Viggo, konsulent, Ærøskøbing, og
Thomsen, Thorben Koed, Viborg.

Herefter indstiller et *flertal* (Socialdemokratiets, Det Konservative Folkepartis, Venstres, Fremskridtspartiets og Det Radikale Venstres medlemmer af udvalget) lovforslaget til *forkastelse* ved 3. behandling.

Et *mindretal* (Socialistisk Folkepartis medlemmer af udvalget) vil ved 2. behandling redegøre for sin stilling til lovforslaget.

Et *andet mindretal* (Centrum-Demokraternes medlem af udvalget) vil ligeledes ved 2. behandling redegøre for sin stilling til lovforslaget.

Et *tredje mindretal* (Kristeligt Folkepartis medlem af udvalget) indstiller lovforslaget til vedtagelse med de af mindretallet stillede ændringsforslag.

Med hensyn til ændringsforslagene bemærkes det, at udvalget i et spørgsmål til justitsministeren udbad sig et notat, hvori justitsministerens juridisk-tekniske betragtninger ved 1. behandling af nærværende lovforslag blev uddybet.

Mindretallets ændringsforslag er udarbejdet på baggrund af dette notat, bortset fra ændringsforslagene om obduktion, som er identiske med de obduktionsregler, der foreslås i justitsministerens forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v.

Ændringsforslag

Af et *mindretal* (KRF):

Til § 1

1) Paragraffen affattes således:

»§ 1. En persons død konstateres ved uopret-

teligt ophør af åndedræt, hjertevirksomhed og al hjernefunktion.«

Til § 2

2) Paragraffen og den tilhørende overskrift affattes således:

»Konstatering af, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt

§ 2. Når al hjernefunktion uopretteligt er ophørt, udstedes en attest på, at hjernen er holdt op med at fungere. Attesten skal udfærdiges af en læge og indeholde dokumentation for forudgående sygdom eller ulykke, som med overvejende sandsynlighed har bevirket ophøret af hjernefunktionen, og for, at der ikke længere er ilttilførsel til hjernen.

Stk. 2. Attesten udfærdiges på grundlag af undersøgelser foretaget af to læger, som ikke kan antages at have interesse i et bestemt udfald af undersøgelserne. Undersøgelsesresultater, røntgenoptagelser m.v. skal bilægges attesten.

Stk. 3. Sundhedsministeren fastsætter bestemmelser om de undersøgelser, der skal foretages for at konstatere, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt.

Stk. 4. Sundhedsministeren fastsætter nærmere regler for udstedelsen af attesten.«

Til § 3

3) Paragraffen og den tilhørende overskrift affattes således:

»Behandling af personer, når det er konstateret, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt

»§ 3. Når det er konstateret, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt, og den i § 2 nævnte attest foreligger, bringes alle foranstaltninger, der har til formål at forlænge dødsprocessen, til ophør. For personer, der er tilmeldt det i kapitel 3 nævnte organonorregister, kan de i 1. pkt. nævnte foranstaltningers ophør udsættes, dog maksimalt i 48 timer.«

Til § 4

4) Paragraffen og den tilhørende overskrift udgår.

Nyt kapitel

5) Efter § 4 indsættes som nyt kapitel og nye paragraffer:

»Kapitel 01

Obduktion

Retslægelig obduktion

§ 01. Retslægelig obduktion skal foretages:

- 1) når dødsfaldet skyldes et strafbart forhold, eller muligheden heraf ikke med tilstrækkelig sikkerhed kan udelukkes, eller obduktion dog skønnes nødvendig for at hindre, at der senere kan opstå mistanke herom,
- 2) når døds måden i øvrigt ikke er fastslået med tilstrækkelig sikkerhed ved det retslægelige ligsyn, eller
- 3) når dødsårsagen ikke er fastslået med tilstrækkelig sikkerhed ved det retslægelige ligsyn og yderligere retsmedicinske undersøgelser af politimæssige grunde skønnes påkrævet.

Stk. 2. Skønnes almen interesse i øvrigt at kræve en særlig undersøgelse af dødsårsagen ved bestemte grupper af dødsfald, kan justitsministeren efter forhandling med Sundhedsstyrelsen bestemme, at der ved sådanne dødsfald skal foretages retslægelig obduktion.

§ 02. Bestemmelse om retslægelig obduktion træffes af politiet. Obduktionen udføres af en sagkyndig læge, der udpeges af justitsministeren, sammen med en embedslæge eller en anden læge, der repræsenterer denne.

Stk. 2. Såfremt omstændighederne tillader det, skal afdødes nærmeste, førend obduktion foretages, underrettes om dødsfaldet og om, at der vil blive foretaget obduktion. Den pågældende skal samtidig gøres bekendt med adgangen til domstolsprøvelse.

Domstolsprøvelse

§ 03. Såfremt afdødes nærmeste modsætter sig retslægelig obduktion, skal politiet inden 24 timer indbringe spørgsmålet om lovligheden af beslutningen herom for retten.

Stk. 2. Sagen behandles efter strafferetsplejens regler. Rettens afgørelse træffes ved kendelse. Kære til landsretten kan kun ske inden for en frist på 3 dage. Retsplejelovens § 949, stk. 2, finder tilsvarende anvendelse.

Stk. 3. I de i § 01, stk. 1, nævnte tilfælde kan obduktion foretages, inden rettens afgørelse fo-

religger, såfremt der er nærliggende fare for, at øjemedet ellers vil forspildes.

Lægevidenskabelig obduktion

§ 04. Obduktion i lægevidenskabeligt øjemed og i forbindelse hermed udtagelse af væv og andet biologisk materiale kan efter reglerne i stk. 2-5 foretages på en person, som er død på eller som død er indbragt til et sygehus eller en lignende institution.

Stk. 2. Obduktion må foretages, såfremt afdøde efter sit fyldte 18. år skriftligt har givet sit samtykke til obduktion. I andre tilfælde må obduktion ikke finde sted, såfremt afdøde eller afdødes nærmeste har udtalt sig derimod, eller indgrebet må antages at stride mod afdødes eller de nærmestes livsopfattelse, eller såfremt særlige omstændigheder i øvrigt taler mod indgrebet.

Stk. 3. Uden for de i stk. 2 nævnte tilfælde skal afdødes nærmeste, hvis opholdssted kendes, underrettes om den påtænkte obduktion med anmodning om at give tilladelse hertil. Obduktion må herefter foretages, såfremt afdødes nærmeste giver samtykke til indgrebet. Ønsker afdødes nærmeste ikke at tage stilling til det påtænkte indgreb, skal der oplyses om adgangen til at modsætte sig obduktion inden for 6 timer efter underretningen som nævnt i 1. pkt. Obduktion må tidligst foretages 6 timer efter denne underretning, medmindre afdødes nærmeste forinden har givet samtykke til obduktion.

Stk. 4. Er afdøde under 18 år, må obduktion kun foretages, såfremt forældremyndighedens indehaver har samtykket heri.

Stk. 5. Obduktion må ikke finde sted, såfremt der skal foretages retslægeligt ligsyn eller retslægelig obduktion.«

Til § 6

6) Paragraffen affattes således:

»§ 6. Når al hjernefunktion uopretteligt er ophørt hos en person, der er registreret som organdonor, jf. kapitel 3, kan der fra den pågældende udtages væv og andet biologisk materiale til behandling af sygdom eller legemsskade hos et andet menneske eller til videnskabelig brug i overensstemmelse med den pågældendes bestemmelse herom.«

Til § 7

7) I stk. 1 udgår 2. pkt.

8) Stk. 2 affattes således:

»Stk. 2. Indgreb efter § 6 må ikke foretages af de læger, der har behandlet donor under dennes sygdom, har konstateret, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt eller konstateret dødens indtræden efter § 1.«

Til § 8

9) Stk. 2 affattes således:

»Stk. 2. Efter begæring fra organdonor kan der samtidig i registret optages oplysninger om navn, adresse og CPR-nummer på den pågældende persons nærmeste, der er underrettet om, at personen er registreret som donor.«

Til § 9

10) Paragraffen affattes således:

»§ 9. Sundhedsministeren informerer i samarbejde med Det Etske Råd om organdonorregistret.«

Ny kapiteloverskrift

11) Før § 10 indsættes følgende kapiteloverskrift:

»Kapitel 02

Straffe- og ikrafttrædelsesbestemmelser m.v.«

Til § 10

12) Paragraffen affattes således:

»§ 10. Den, der udtager væv og andet biologisk materiale til bestemmelse som nævnt i § 5 og § 6 eller foretager indgreb efter §§ 01 og 02, uden at lovens bestemmelser herfor er opfyldt, straffes med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter anden lovgivning.

Stk. 2. Den, der yder eller modtager betaling eller anden økonomisk fordel for udtagelse eller overførsel af væv og andet biologisk materiale i behandlingen som nævnt i § 5 eller § 6, straffes med bøde. Det samme gælder den, der med viden om, at der er ydet eller modtaget betaling som nævnt i 1. pkt., medvirker til, at et sådant indgreb foretages.

Stk. 3. I forskrifter, der udstedes i medfør af

loven, kan der fastsættes straf af bøde for overtrædelse af bestemmelserne i forskrifterne.«

Ny paragraf

13) Efter § 10 indsættes som ny paragraf og tilhørende overskrift:

»Lovens anvendelsesområde

§ 05. Loven gælder ikke for udtagelse af blod, fjernelse af mindre hudpartier samt andre mindre indgreb, der ganske må ligestilles hermed.«

Bemærkninger

Til nr. 1

Mindretallet ønsker at understrege, at døden er indtrådt ved uopretteligt ophør af åndedræt, hjertevirksomhed og al hjernefunktion.

Til nr. 2 og 3

Reglerne om konstatering af uopretteligt ophør af al hjernefunktion bør placeres før bestemmelser om, hvordan man skal forholde sig med hensyn til fortsat behandling, når uopretteligt ophør af al hjernefunktion er konstateret. Derfor er rækkefølgen af lovforslagets § 2 og § 3 byttet om ved ændringsforslagene.

Ved ændringsforslagene præciseres det, at *al* hjernefunktion *uopretteligt* skal være ophørt.

Det foreslåede nye § 2, stk. 3, indeholder en bemyndigelse til sundhedsministeren til at fastsætte bestemmelser om de undersøgelser, der skal foretages for at konstatere uopretteligt ophør af al hjernefunktion. Som det fremgår af bemærkningerne til justitsministerens forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v., bør lovgivningsmagten tillægge disse regler så væsentlig betydning, at cirkulæret kun bør ændres på grundlag af en ændring af selve loven.

Til nr. 4

Lovforslagets § 4 er overflødig, da den gældende lov om ligsyn m.v. ikke foreslås ophævet.

Til nr. 5

Ad §§ 01–03

Bestemmelserne er – bortset fra en enkelt

rent redaktionel ændring i § 02 – uændrede i forhold til ligsynslovens §§ 6–8.

Efter bestemmelsen i § 02, stk. 2, skal underretning af afdødes nærmeste om den påtænkte retslægelige obduktion m.v. kun foretages, såfremt omstændighederne tillader det.

Om baggrunden herfor anføres i ligsynsbetænkningens side 35 følgende: »Den mulighed, der efter bestemmelsens ordlyd holdes åben for, at obduktion kan finde sted, selv om det ikke er lykkedes at underrette de nærmeste om dødsfaldet, vil f.eks. kunne få betydning i drabssager, hvor det i nogle tilfælde såvel af efterforskningsmæssige grunde som ud fra et lægeligt synspunkt vil kunne være af afgørende betydning, at obduktion kan foretages straks uden at afvente underretning af de nærmeste, hvis opholdssted måske ikke kendes. . . . som andre eksempler kan nævnes opdrivende lig eller andre dødfundne, hvis identitet ikke umiddelbart kan fastslås, og hvor ligets tilstand tilsiger hurtig obduktion. I sådanne tilfælde kan selve obduktionen udgøre et vigtigt led i identifikationsarbejdet.«

Ad § 04

Bestemmelsen vedrører de lægevidenskabelige obduktioner (hospitalsobduktionerne) og erstatter § 4 og § 5, 1. pkt., i transplantationsloven.

Bestemmelsen indeholder de betingelser, der skal være opfyldt, for at der kan foretages lægevidenskabelig obduktion.

Såfremt afdøde efter sit fyldte 18. år skriftligt har givet sit samtykke og dette i øvrigt ikke må anses for tilbagekaldt eller ugyldigt, kan obduktion altid foretages efter stk. 2, 1. pkt. Dette svarer til den gældende retstilstand (transplantationslovens § 4, stk. 3, 2. pkt.).

Foreligger der ikke et sådant samtykke, må obduktionen efter stk. 2, 2. pkt., ikke foretages, såfremt afdøde eller afdødes nærmeste har udtalt sig derimod eller indgrebet må antages at stride mod de nævntes livsopfattelse (f.eks. religiøse opfattelse), eller såfremt særlige omstændigheder i øvrigt taler mod indgrebet (f.eks. hvor en udlænding dør her i landet). Dette svarer ligeledes til de gældende regler (§ 4, stk. 2).

Såfremt ingen af de i stk. 2 nævnte situationer foreligger, hvilket formentlig oftest vil være tilfældet, skal betingelserne i stk. 3 være opfyldt, før obduktion kan foretages.

Reglen erstatter den gældende lovs § 4, stk. 3, 1. pkt. og 2. pkt., 2. led. Bestemmelsen udvider sygehusets pligter på to punkter. Det skal ikke længere være tilstrækkeligt at underrette om dødsfaldet. Efter forslaget skal der dels underrettes om den påtænkte obduktion, dels anmodes om samtykke til indgrebet. Ønsker afdødes nærmeste ikke at tage stilling til spørgsmålet på stedet, skal der oplyses om adgangen til at modsætte sig obduktion inden for 6 timer efter underretningen. Såfremt der ikke inden fristens udløb er fremkommet er forbud mod obduktion, kan denne foretages. Dog gælder det efter sidste punktum, at obduktion kan foretages inden fristens udløb, såfremt afdødes nærmeste har givet samtykke til obduktion.

Om baggrunden for denne bestemmelse henvises til de almindelige bemærkninger pkt. 3 i forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v.

Efter bestemmelsen skal sygehuset underrette og spørge »afdødes nærmeste« om samtykke. Som i den gældende transplantationslov og ligsynslov er det hverken fundet hensigtsmæssigt eller muligt i selve lovteksten nærmere at præcisere og afgrænse denne personkreds for det enkelte tilfælde, men det forudsættes, at afgrænsningen foretages i overensstemmelse med den hidtidige praksis. Udtrykket omfatter herefter i hvert fald ægtefælle eller samlever, slægtninge i lige linje og efter de konkrete forhold søskende. Adoptivbørn vil som regel og plejebørn jævnligt være omfattet af reglen. Bestemmelsen vil efter omstændighederne, navnlig hvor afdøde ikke har efterladt sig ægtefælle, samlever eller børn, kunne omfatte slægtninge, som afdøde var nært knyttet til, eller nært besvogrede.

Det kan i øvrigt nævnes, at Justitsministeriet i cirkulæreskrivelse nr. 79 af 30. marts 1977 om ligsyn og dødsattester m.v. om underretningspligten efter ligsynsloven har fastsat følgende:

»Justitsministeriet anmoder politiet om inden for denne kreds af »afdødes nærmeste« så vidt muligt først og fremmest at søge at underrette den person, som har været afdødes samlevende ægtefælle, eller afdødes myndige børn eller i givet fald andre, som umiddelbart kan antages at have haft den nærmeste tilknytning til afdøde. Der kræves normalt kun underretning af én af afdødes nærmeste.

Det er Justitsministeriets opfattelse, at disse retningslinjer også bør følges ved underretning om påtænkt lægevidenskabelig obduktion, dog således at samlever sidestilles med samlevende ægtefælle.

Det er tilstrækkeligt, at der er givet samtykke fra en af de personer, der i det konkrete tilfælde kan henregnes til afdødes nærmeste. Det må dog understreges, at der ikke kan antages at foreligge et samtykke til obduktion, såfremt blot én af de personer, der hører til kredsen af afdødes nærmeste, udtaler sig mod indgrebet (eller tilbagekalder samtykket), inden indgrebet er foretaget.

Har afdødes nærmeste ikke givet samtykke til indgrebet, vil et efterfølgende forbud mod obduktion fra blot én enkelt inden for den kreds, som må antages at udgøre afdødes nærmeste, afskære indgrebets foretagelse.

Underretningen skal som hidtil kun ske til afdødes nærmeste, såfremt deres opholdssted kendes. Udtrykket »opholdssted« skal forstås vidt, således at det også omfatter det formodede opholdssted, f.eks. et feriested eller lignende. Kan man herefter ikke få fat i en af de nærmeste, hvis opholdssted kendes, kan obduktionen ikke foretages, da betingelsen i stk. 3 ikke er opfyldt. Er der imidlertid ingen pårørende eller kendes deres opholdssted ikke, vil indgrebet kunne foretages.

Stk. 4 indeholder reglen om, at obduktion af personer under 18 år kun må foretages, såfremt forældremyndighedens indehaver har samtykket heri. Der henvises herom ligeledes til de almindelige bemærkninger, pkt. 3, i forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v.

Stk. 5 svarer til transplantationslovens § 5, 1. pkt. Efter reglen, der er begrundet i efterforskningsmæssige hensyn, må obduktion ikke finde sted, såfremt der skal foretages retslægeligt ligsyn eller retslægelig obduktion.

En lægevidenskabelig obduktion består i den ydre og indre undersøgelse af et dødt menneskes krop eventuelt med yderligere undersøgelser, herunder mikroskopi samt visse kemiske og bakteriologiske undersøgelser.

Obduktion har til formål dels at fastslå den nøjagtige dødsårsag, dels at få kendskab til den eller de sygdomme, afdøde har lidt af, og endelig at kunne vurdere den foretagne behandling.

Det foreslås, at den gældende lovs afgrænsning af de indgreb, der kan foretages i forbin-

delse med obduktion opretholdes, således at et samtykke til obduktion omfatter udtagelse af væv og andet biologisk materiale til behandling af sygdom eller legemsskade hos et andet menneske eller til lægevidenskabeligt eller undervisningsmæssigt brug, såfremt indgrebet foretages i tilknytning til obduktion. Det kan i den forbindelse fremhæves, at kravet til foretagelsen af de nævnte indgreb med denne ændring er væsentligt skærpet i forhold til den gældende retstilstand, idet kravet om underretning om dødsfaldet foreslås erstattet af en udtrykkelig underretning til afdødes nærmeste om en påtænkt obduktion med anmodning om samtykke hertil.

Efter den hidtidige forståelse af ligsynsloven kan der ikke foretages obduktion, før der ved almindeligt ligsyn er konstateret et af de tre tidligere nævnte dødstegn: dødsstivhed, dødspletter eller forrådnelse. Obduktion kan således først foretages nogen tid (i størrelsesordenen timer) efter, at blodkredsløbet er ophørt. Denne retstilstand forudsættes opretholdt. Der vil således heller ikke kunne foretages obduktion i tilfælde, hvor en person er hjernedød med kunstigt opretholdt kredsløb.

Til nr. 7

Det foreslås, at bestemmelsen udgår, da det efter formuleringen kan give anledning til tvivl om udtagelse af væv m.v. til videnskabeligt brug kan foretages af andre end læger allerede fra det tidspunkt, hvor uopretteligt ophør af al hjernefunktion er konstateret.

Til nr. 8

Det præciseres, at også læger, der har konstateret dødens indtræden efter § 1, er afskåret fra at medvirke ved transplantationsindgrebet.

Til nr. 10

Med ændringsforslaget sker der en tydeliggørelse af bestemmelsen.

Til nr. 12

§ 10 indeholder lovens straffebestemmelser.

Det bemærkes i øvrigt, at en overtrædelse af de bestemmelser, som sundhedsministeren fastsætter i medfør af § 3, stk. 3, om konstatering af, at al hjernefunktion uopretteligt er ophørt, efter omstændighederne vil kunne indebære en overtrædelse af den generelle straffebestemmelse for læger i lægelovens § 18.

Bestemmelsen i stk. 2 er ny. Det foreslås, at det skal være strafbart at yde eller modtage betaling eller anden økonomisk fordel for udtagelse eller overførsel af væv og andet biologisk materiale, herunder f.eks. en nyre, i transplantationsøjemed. Der foreslås endvidere (i 2. pkt.) straf for den, der med viden om, at der er ydet eller modtaget sådan betaling, har medvirket til, at transplantationen foretages. Dette strafansvar vil omfatte læger og andet sygehuspersonale, der foretager sådanne indgreb. Endvidere vil personer, der formidler køb og salg af organer til transplantation kunne straffes efter 1. pkt. efter almindelige regler om medvirken (straffelovens § 23). 1. pkt. fuldbyrdes ved betalingen.

Betaling for selve indgrebet (operationsudgifter m.v.) vil selvsagt ikke være omfattet af bestemmelsen.

Strafansvaret (og den deraf følgende adgang til konfiskation af det modtagne beløb) skal søge at modvirke, at der i Danmark opstår tilfælde, hvor personer modtager penge f.eks. for at give en nyre til transplantation.

Til nr. 13

Ændringsforslaget bringer lovforslaget i overensstemmelse med gældende ret, hvorefter sådanne tilfælde udtrykkeligt er undtaget.

Grethe Fenger Møller (KF) fmd. Fischer (KF) Helge Adam Møller (KF)

Elsebeth Kock-Petersen (V) Inge Dahl-Sørensen (V) Pia Kjærsgaard (FP) Kirsten Lee (RV)

Nør Christensen (CD) Inger Stilling Pedersen (KRF) Erling Christensen (S)

Ole Espersen (S) Søren Hansen (S) Torben Lund (S) Lissa Mathiasen (S)

Carsten Andersen (SF) Margrete Auken (SF) Ebba Strange (SF) nfmnd.